

İŞ SAĞLIĞI GÜVENLİĞİ NEDİR?

İş güvenliği, yapılan iş nedeniyle oluşabilecek her türlü uzun ve kısa vadeli sağlık problemlerini ortadan kaldırmayı amaçlayan çalışmaların geneline verilen isimdir. Ülkemizde iş güvenliği, sadece işyeri ile ilgili olarak algılanmaktadır ancak dünya genelini göz önüne aldığımızda iş güvenliği kavramı ücretli olsun veya olmasın yapılan her türlü işi kapsamaktadır.

Buna örnek olarak evlerimizdeki mutfak işleri, bahçe işleri, her türlü hobi çalışmaları ve toplumun genelini ilgilendiren park, cadde gibi kamusal alanlardaki uygulamalarda alınacak önlemleri gösterebiliriz. Ülkemizde **yaşam güvenliği** olarak tanımladığımız bu kavramlar esasında iş güvenliği veya diğer bir deyişle iş sağlığı ve güvenliği kavramını oluşturan etkenlerdir.

Ülkemizde geçmişte işçi sağlığı ve iş güvenliği olarak bilinen bu kavram, 2012 yılında yayımlanan **6331 sayılı iş sağlığı ve güvenliği kanunu** ile beraber **iş sağlığı ve güvenliği** olarak anılmaktadır ve **İSG** olarak kısaltılır.

İş Güvenliğinin Amacı

İş güvenliğinin amacı, yapılan işler sırasında veya işler nedeniyle iş kazası yaşanma ihtimalini en aza indirmek, çalışma ortamı nedeniyle oluşabilecek sağlık sorunlarını önlemek ve meslek hastalığı oluşturabilecek işlerde önlemler almaktır.

Daha farklı bir şekilde ifade etmek gerekirse, iş güvenliğinin amacı kişilerin bir işe başlamadan önceki ve bitirdikten sonraki sağlık durumunun aynı olmasını sağlamaktır. Bunu sağlamak için alınacak **iş güvenliği tedbirleri** her iş için farklıdır.

İş sağlığı ve güvenliği uygulamalarının sadece çok tehlikeli veya diğer deyişle ağır işleri kapsadığını ve sadece iş kazalarına karşı önlem alınmasını sağladığı yönünde bir yaklaşım doğru değildir. İş sağlığı ve güvenliği, her meslekte, her çalışma alanında, her yaşam alanında yani hayatın her anında tüm insanların sağlığının bozulmasını önlemeyi ve daha ergonomik bir çalışma ortamı sağlamayı amaçlayan çalışmalardır.

Mutfakta bıçak kullanımını en önemli tehlikelerden biridir.

İş Güvenliği Kavramının Tarihsel Gelişimi

Dünya’da iş kazası ve meslek hastalıklarına karşı işçilerin korunması amacıyla ilk yasal çalışmalar ve düzenlemeler 19.yy’ın sonlarında yapılmaya başlanmıştır. Sanayi Devrimi ile birlikte ortaya çıkan ve gelişen toplumsal refahın bedelini yine sanayi devrimi ile ortaya çıkmış bir sınıf olan işçi sınıfı ödemeye başlamış, bu durumun sosyal adaletle örtüşmediği görülerek iş kazaları ve meslek hastalıkları konusunda yasal düzenlemeler meydana getirilmiştir. Yasal düzenlemelere karşın, sanayileşme sürecine giren tüm ülkelerde, teknolojik gelişmelerle eş zamanlı olarak iş kazaları, en önemli toplumsal sorunların başında yer almıştır.

İnsanların çalıştıkları iş ve bu açıdan yaşadıkları sağlık problemlerine yönelik olarak karşılaştıkları sorunsalları işaret eden ilk kişi M.Ö. 2600’lü yıllar içerisinde yaşamış olan, Antik Mısır’da mimar ve mühendis olarak çalışmasının yanında hekim ve rahiplik de yapmış olan **İmhotep** olmuştur. Özellikle Mısır piramitlerinin yapımı sırasında meydana gelen kazalarda çok sayıda kişinin ölmesi ve çalışanlarda sıklıkla bel sorunlarının görüldüğüne yönelik tespitlerde bulunan İmhotep, modern tıbbın babası olarak kabul edilen Hipokrat’tan yüzyıllar önce bu tespitleri yapmıştır.

M.Ö. 2000’lerde; Babil döneminde tarihin bilinen ilk yasalarından olan Hammurabi Kanunlarında yer alan düzenlemelerle iş sağlığı ve iş güvenliğinin temellerinin atıldığı ve işi yaptırmanın işin negatif sonuçlarından sorumlu kıldığı ilk hükümler hayata geçirilmiştir. **Hammurabi Kanunlarında** yer alan düzenlemeler şunlardır;

⇒ Yapılan evin yıkılması durumunda bina sahibinin hayatını kaybetmesi karşılığında, binayı inşa eden kişi ölüm cezasına çarptırılır. (229)

⇒ Yapılan evin yıkılması durumunda bina sahibinin oğlunun hayatını kaybetmesi karşılığında, binayı inşa eden kişinin oğlu ölüm cezasına çarptırılır. (230)

⇒ Yapılan evin yıkılması durumunda bina sahibinin kölesinin hayatını kaybetmesi karşılığında, binayı inşa eden kişi aynı vasfa sahip bir köleyi bina sahibine vermekle mükelleftir. (231)

⇒ Bina sahibinin mallarının hasara uğraması karşılığında, binayı inşa eden kişi yeniden inşaat sürecinde bulunmakla birlikte bina sahibinin tüm zararlarını karşılamakla mükelleftir. (232)

Kaynak: Hammurabi Kanunları

İş sağlığı ve iş güvenliği kavramlarıyla ilgili bilinen ilk yazılı kaynaklar ise; Antik Yunanlı düşünür Herodot’a kadar dayandırılmaktadır. **Herodot**, ilk kez çalışanların veriminin artması için çalışanların yüksek enerji taşıyan besinlerle beslenmesi gerekliliğini vurgulamıştır.

Hipokrat ilk defa kurşun maddesinin zehirleyici etkilerinden söz etmiştir. **Nicander**, Hipokrat’ın çalışmalarını geliştirmiş ve çalışanların yalnızca sağlık ve güvenlik sorunlarının belirlenmesini ve tanımlanmasını değil, aynı zamanda zararlı etkilerden korunmaya yönelik tedbirlerin alınması gerekliliğine yönelik vurgulamalar yaptığı görülmüştür. **Plini** ise; çalışma ortamı içerisinde yer alan tehlikeli tozlara karşı korunmanın sağlanabilmesi amacıyla çalışanların başlarına maske yerine kullanılmak üzere torba geçirmeleri gerekliliğini ifade etmiştir.

Roma döneminin Plini ile birlikte önemli düşünürlerinden biri olan Yunan hekim **Dioscorides Pedanius**, Roma ordusu adına tıbbi araştırmalarda bulunmuş ve en önemli eseri olan “İlaç Bilgisi Üzerine” adlı kitabında ilaçları sınıflandırmıştır. Yine bu dönemin ünlü düşünürlerinden **Juvenal** ise; çalışanların ayaklarında oluşan varis oluşumuna ve demircilerde görülen göz hastalıklarına yönelik olarak tespitlerde bulunmuştur. **Pergamonlu Dr.Galen** ise; Roma dönemindeki gladyatörlerin başhekimliğini yaptığı süre boyunca, gladyatörlerle seyircilerin vücut yapılarını karşılaştırmış ve sürekli beden hareketlerinin sağlıklı yaşam için oldukça önemli olduğuna dair tespitlerde bulunmuştur.

Bu döneme ait eski çağlardaki çalışmaların benzerleri; gelişen teknolojik dönüşüm süreci, Rönesans ve Reform dönemleriyle birlikte modern tıbbın sağladığı imkânlarla daha da geliştirilmiştir. Bu dönem içerisinde çalışanların sağlık ve güvenlik sorunlarının analizi ve çözümlenmesi konusunda **Paracelsus**, **Agricola** ve **Ramazzini**'nin önemli çalışmaları olmuştur. Paracelsus, madenlerde çalışanlarda gördüğü kurşun ve cıva zehirlenmelerinden de bahsettiği “De Morbis Metallici” adlı eseriyle ilk iş hekimliği kitabını da yazmıştır. Dünyada bilinen ilk mineroloji bilgini olarak görülen Agricola ise; yazdığı “De Re Metallica” adlı kitabıyla, zamanının jeoloji, madencilik ve metalürji bilgilerini kapsayan önemli bir yapıtı ortaya koymuş ve bu eserde, maden ocaklarında görülen tozu önleyebilmek adına maden ocaklarının havalandırılması gerekliliğini ifade etmiş ve iş sağlığı ve iş güvenliği önlemleri konusunda birtakım tavsiyelerde bulunmuştur.

Bilimsel esaslar doğrultusunda iş sağlığı ve iş güvenliği konusunu ele alarak hareket eden Dr. Bernardino Ramazzini 1713 yılında yazdığı meslek hastalıkları kitabı “ De Morbis Artificum Diatriba” kitabıyla iş sağlığı kavramının kurucusu kabul edilmektedir.

18. yüzyılın ilk yarısı içerisinde ilk olarak İngiltere’de ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile üretim sürecinin niteliği temelden büyük bir değişime uğramıştır. Bu dönemde İngiliz Parlamento üyesi **Anthony Ashley Cooper**’ın, maden ocaklarında çalışan kadın ve çocuk işçilere yönelik olarak koruyucu hükümler konusundaki çabaları, hekim Thomas Percival’ın genç işçilerle ilintili çalışma süreleri ve koşullarına yönelik hazırladığı raporlar İngiliz Parlamentosu’nun girişimlerde bulunmasına yol açmıştır. İngiltere’de **Percival Pott**’un baca temizleme işlerinde çalışan işçilerin kanser hastalığına yakalanmalarına yönelik bir dizi çalışması ve fabrikalarda baca temizleme işlerinde çocuk emeğinin kullanımı dolayısıyla **1788 tarihli Baca Temizleyicileri Kanunu** çıkarılmıştır.

1802 tarihinde çıkarılan ilk **Fabrikalar Kanunu** ile birlikte çocuk işçilerin çalışma süreleri günlük 12 saat ve haftalık 58 saat olarak sınırlandırılmış ancak bu kanuna uyum sağlamak o dönem için kolay olmamıştır.

1833 tarihinde tekrar çıkarılan Fabrikalar Kanunu ile birlikte 9 yaşın altındaki çocukların çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gece çalıştırılması, 18 yaşından küçüklerin gündelik 12 saatten daha fazla çalıştırılmaları yasaklanmış ve fabrikaların denetlenmesi için iş müfettişlerinin görevlendirilmesi kanuna dayalı olarak düzenlenmiştir. 1842 tarihinde gerçekleştirilen bir başka düzenlemeyle birlikte kadınların ve 10 yaşından küçük çocukların madenlerde çalıştırılması yasaklanmıştır. 1844 tarihli düzenlemede fabrikalar içerisinde **işyeri hekimi** bulundurulması zorunluluğu getirilmiştir.

1847 tarihinde yürürlüğe giren **On Saat Yasası** ile birlikte hem çalışma süreleri daha da azaltılmış hem de işyeri denetimi ve iş müfettişliği yapısı oluşturulmuştur.

1895 tarihli bir düzenlemeyle tehlikeli bazı meslek hastalıklarının bildirim zorunlu hale getirilmiş; 1900 yılında ise; işe giriş, aralıklı sağlık muayeneleri, tehlikeli işler için özel muayeneler, meslek hastalığı bildirim, çalışamaz duruma gelenler ve sakatlananlara yönelik olarak özel rapor hazırlanması gerekliliği yasal nitelik kazanmıştır.

İngiltere’de görülen ve gerçekleştirilen bu düzenlemeler zinciri Avrupa içerisindeki diğer ülkeler için de örnek teşkil etmiştir. Almanya’da 1849, İsviçre’de 1840, Fransa’da 1842 yılında iş sağlığı ve iş güvenliğiyle ilgili kanunlar yasalaşmıştır.

Ulusal ölçekli, iş sağlığı ve iş güvenliği alanı içerisinde yapılan bilimsel çalışmalar ve yasal düzenlemelerin yanında uluslararası sahada 1919 yılında kurulan **Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)**, başlangıçta Birleşmiş Milletlere bağlı bir organizasyon olarak kurulmuş, 1946

yılında Birleşmiş Milletler ile imzaladığı bir antlaşma ile bağımsız bir uzmanlık kuruluşu halini almıştır.

Türkiye’de İş Sağlığı ve İş Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi

Batı Avrupa’da yaşanan Sanayi Devrimi’ne dair koşulların Osmanlı İmparatorluğu içerisinde oluşmaması ve dolayısıyla Anadolu topraklarına geç etki etmesine de bağlı olarak iş sağlığı ve iş güvenliği alanında yapılan düzenlemeler Türkiye içerisine daha sonraki süreçlerde ulaşmıştır. Yine de Cumhuriyet Dönemi’nin öncesinde, Tanzimat süreci içerisinde çeşitli iş sağlığı ve güvenliği uygulamaları görebilmek mümkündür.

Bu dönemde görülen üretim tarzının basitliğiyle doğru orantılı olarak işçilerin karşılaşacakları risklerin sayı ve niteliksel koşulları da günümüz koşullarından oldukça farklı bir durumdadır. Aynı zamanda bu mesleki yapılanmalar içinde yer alan usta – çırak ilişkisi, tipik bir işveren – işçi ilişkisinden oldukça farklı bir mekanizmayı içermekte olup; ustalar, yetiştirdikleri kalfa ve çırakları koruyup gözetmektedirler. Bu dönem içerisinde iş sağlığı ve iş güvenliğine dair bir bilinçlenme sürecinden söz edebilmek mümkün görünmemekle birlikte; ustanın işini iyi öğretmesinin, çalışanlarının kaza yapma riskini bir o kadar azaltacağına dair genel bir kabul söz konusudur.

Bu dönem içerisinde yapılan ilk düzenleme, 1865 tarihli **Dilaver Paşa Nizamnamesi** olmuştur. Bu nizamname, dönemin padişahının onayından geçmemekle birlikte Ereğli Kömür Havzası’nda uygulanmıştır. Yaklaşık 100’e yakın maddeden oluşan Nizamname, gündelik çalışma süresini 10 saat olarak belirlemiş; işçilere çalışma sürelerinin dışında dinlenme süreleri verilmesi, işçilere yatacak yer sağlanması, işçi ücretlerinin öncelikli olarak ödenmesi ve işe hazır beklemeyen işçilere çalıştırılmaları bile ücret ödenmesi gibi başlıkları düzenlemiştir.

Ereğli Kömür Havzası

1869 tarihinde yürürlüğe giren **Maadin Nizamnamesi** ile birlikte, iş güvenliğine dair kurallara daha fazla yer verilmiş ve Dilaver Paşa Nizamnamesinin eksikleri giderilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti’nin Batı tipi modernleşmesinin bir karşılığı olarak ortaya çıkan ve 1876 yılında tamamlanarak yürürlüğe giren ilk medeni kanun olan **Mecelle**’de, iş sağlığı ve iş güvenliği alanına yönelik olarak işçinin, işverenin kusuruyla zarara uğraması halinde işverene bu zararın tazmin yükümlülüğü getirilmiştir.

10.09.1921 tarihli ve 151 sayılı **Ereğli Havza-i Fahmiyesi Maden Amalesinin Hukukuna Mütcellik Kanun** ile birlikte madenlerde 18 yaşından küçük olanların çalıştırılması yasaklanmış, gündelik çalışma süresi 8 saatle sınırlandırılmış, 8 saatten fazla çalışılması durumunda iki kat fazla ücret ödenmesi ve bu çalışmanın tarafların rızasıyla gerçekleştirilmesi hususları düzenlenmiştir.

1923 tarihli İzmir İktisat Kongresi içerisinde işçilerin haklarının korunmasına yönelik birtakım kararlar alınmış, 1924 tarihli ve 394 sayılı **Hafta Tatili Kanunu**, 1925 tarihli ve 2739 sayılı **Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun** yürürlüğe girmiştir. 1926 tarihli ve 818 sayılı **Borçlar Kanunuyla** birlikte işverenin, işçinin uğrayabileceği tehlikeler karşısında gereken tedbirleri alması gerektiği, aksi takdirde işverenin uğranılan zararları tazmin edeceği hükme bağlanmıştır.

1930 tarihli ve 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'yla birlikte; çalışma hayatı içerisinde yer alan kadın ve çocukların korunması, en az 50 işçi çalıştıran işyerleri içerisinde hekim bulundurma zorunluluğu, belirli büyüklüğe sahip işyerlerinde revir ya da hastane kurulması yükümlülüğüne yönelik hükümler bulunmaktadır.

1936 tarihli ve **3008 sayılı İş Kanunu**, Türkiye'de çalışma hayatını düzenlemek amacıyla meydana getirilen ilk iş kanunu olarak, iş sağlığı ve iş güvenliği alanında da düzenlemelerde bulunmuştur ve kanunun uygulanması için çok sayıda tüzük meydana getirilmiştir.

Avrupa Birliği'ne uyum sürecinin de etkileriyle 2003 tarihinde **4857 sayılı İş Kanunu** kabul edilmiştir. 4857 sayılı İş Kanunu'na dayalı olarak iş sağlığı ve iş güvenliği alanında pek çok yönetmelik çıkarılmıştır.

Son olarak; 20.06.2012 tarihli ve **6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu** kabul edilmiş ve kanunun yayımlanmasından itibaren 6 aylık süreçte 4857 sayılı Kanuna ait bazı maddeler yürürlükten kalkmıştır.

Türkiye'de İş Güvenliği Uygulamaları

Ülkemizde İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarının usulleri ve asgari şartlarını belirleyen kurum Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'dır. 2012 yılında yayımlanan İş Güvenliği Kanunu ile beraber İSG kavramı devlet, işveren ve çalışanlarının oluşturduğu bir çatı altında düzenlenmiştir. Temelden tepeye doğru bir yaklaşımla anlatacak olursak İş Sağlığı ve Güvenliği uygulamalarında en temelde çalışanların katılımı son derece önemlidir. Ayrıca İş Güvenliği Uzmanı, İş Yeri Hekimleri ve diğer sağlık personelleri için işin teknik yanı uygulanır. İş Güvenliği Uzmanı olabilmek için işbirliği kursu bitirmek ve İSG sınavında başarılı olmak şarttır. İş Yeri Hekimliği ve diğer sağlık personeli için de benzer şartlar gereklidir.